

A.V.E.SOCIETYS
DEGLOOR COLLEGEDEGLOOR
DEPARTMENT OF
POLITICAL SCIENCE
B.A. THIRD YEAR

प्रा.डॉ. लक्षटे रत्नाकर बाबुराव
विभाग प्रमुख व सहयोगी प्राध्यापक
पदवी व पदुत्तर राज्यशास्त्र विभागप्रमुख
देगलूर महाविद्यालय देगलूर
ता.देगलूर जि.नांदेड ४३१७१७

इमेल : ratnakarlakshete1@gmail.com
Mobile No.: 9423439276

बी.ए.तृतीय वर्ष

राजकीय विचारप्रणाली

▶ राजकीय विचारप्रणाली

▶ प्रास्ताविक

- ▶ फ्रेंच राज्यक्रांतीपासून विचारप्रणालीच्या युगाची सुरुवात मानली जाते
- ▶ विचारप्रणाली म्हणजे विचारांचा संच होय
- ▶ विचारप्रणाली भूतकाळाचा अन्वयार्थ लावण्यास , वर्तमानकाळाचे स्पष्टीकरण करण्यास व भविष्यकाळाचे अंदाज बांधण्यास मदत करते
- ▶ उद्देश - समाजातील समस्या दूर करणे ,सुधारणा घडवून आणणे ,नव समाजाची निर्मिती करणे , लोकांना कार्य प्रवण करणे ,प्रेरणा देणे

राजकीय विचारप्रणाली अर्थ व व्याख्या

- एन्तोयन लुई क्लाड डेस्टूट डी ट्रेसी या फ्रेंच विचारवंताने २३ मे १७९७ रोजी विचारप्रणाली या शब्दाचा सर्वप्रथम प्रयोग केला .
- विचारांचे विज्ञान / शास्त्र या अर्थाने विचारप्रणाली शब्दाचा वापर ट्रेसी यांनी केला.
- विचारांचा समूह म्हणजे विचारप्रणाली होय .
- उत्तम समाज व्यवस्थेची शब्दाकित प्रतिमा म्हणजे विचारप्रणाली होय -
- राजकीय विचार ,विभिन्न विषय ,समस्या ,मूल्य ,संरचना इत्यादीची स्पष्ट ,सुसंगत व व्यवस्थित मांडणी करणे म्हणजे विचारप्रणाली होय- अलन बॉल
- विचारला समाजामध्ये प्रभाव निर्माण करणाऱ्या साधना मध्ये रुपांतरित करणे होय -डनियल बेल
- राजकीय विचारप्रणाली विचाराची व्यवस्था आहे,जि राज्याच्या स्वरूपाचे ,नागरिक व सरकार मधील संबंधाचे वर्णन करते अशी विचारप्रणाली सामाजिक,आर्थिक ,राजकीय सानास्कृतिक ,नैतिक मुल्यांचा समूह असते - रोडी ,एनडरसन व किस्टोल
- विचारप्रणाली विचाराची एक व्यवस्था आहे.ज्यामध्ये व्यक्तीचा समूह जीवन्प्रती सदाचार ,नैतिक सिद्धांत ,कायदा ,तत्व इत्यादी संबंधी विचार व आकांक्षा ठरतो -बी.के गोखले

राजकीय विचारप्रणालीची उगम स्थाने /स्रोत

- प्राचीन उगम स्थाने
- आधुनिक उगम स्थाने
- अभिलेख
- लिखित संविधान
- राजकीय ग्रंथ
- राजकीय नेतृत्व

राजकीय विचारप्रणालीचे स्वरूप

- ▶ विचारांचा समूह
- ▶ विचारांचे शास्त्र
- ▶ मिथ्या -चेतना
- ▶ गतिमान स्वरूप
- ▶ धर्मनिरपेक्ष स्वरूप
- ▶ संघर्ष व समन्वयाचे स्वरूप
- ▶ सकारात्मक व नकारात्मक स्वरूप
- ▶ सामाजिक परिवर्तन व सामाजिक नियंत्रणाचे साधन
- ▶ सर्वाधीकारवादी स्वरूप

राजकीय विचारप्रणालीची व्याप्ती

- ▶ मानवी स्वरूपाचा अभ्यास
- ▶ राज्याच्या स्वरूपाचा अभ्यास
- ▶ राज्याच्या उत्पत्तीचा अभ्यास
- ▶ राजकीय संकल्पनाचा अभ्यास
- ▶ राजकीय परिवर्तनाच्या साधनांचा अभ्यास
- ▶ नैतिक-अनैतिकतेचा अभ्यास
- ▶ राज्यघटना आणि शासन व्यवस्थेच्या स्वरूपाचा अभ्यास
- ▶ व्यक्ती आणि राज्य यांच्यातील समन्वयाचा अभ्यास
- ▶ आंतरराष्ट्रीय संबंधाचा अभ्यास
- ▶ विश्वशांतीचा अभ्यास
- ▶ केंद्रीकरण व विकेंद्रीकरण अभ्यास

राजकीय विचार प्रणालीची भूमिका

- ▶ शांतता प्रस्थापित करणे
- ▶ राजकीय जागृती निर्माण करणे
- ▶ जनतेच्या समस्या दूर करणे
- ▶ संघटन ,एकता निर्माण करणे
- ▶ परिवर्तन घडवून आणणे
- ▶ वैचारिक मार्गदर्शन करणे
- ▶ आंतरराष्ट्रीय संबंध निर्माण करणे
- ▶ राष्ट्रीय हितामध्ये महत्वाची भूमिका
- ▶ राष्ट्रीय शक्तीमध्ये वाढ करणे
- ▶ राजकीय सत्ता प्राप्त करणे

राजकीय विचारप्रणालीचे महत्त्व

- ▶ राजकीय व्यवहार व वर्तन यांना मार्गदर्शन मदत व नियमन करणे
- ▶ लोकांना वैचारिक मार्गदर्शन करणे
- ▶ राजकीय व्यवस्थेला अधिमान्यता प्राप्त करून देणे
- ▶ सशक्त व संघटीत राजकीय आंदोलनामध्ये बदल करणे
- ▶ एकतेच्या सूत्रात बांधणे
- ▶ लोकांना संघटीत करून लोक जागृती करणे
- ▶ सामाजिक परिवर्तन व सामाजिक नियंत्रणाचे साधन
- ▶ लोकांना प्रेरणा देणे
- ▶ लोकशाहीचा संदेश देणे

राजकीय विचार प्रणालीचा अंत

- ▶ राजकीय विचार प्रणालीचा अंत झाला याचे समर्थक
- ▶ डनियल बेल ,जे.के.गल्ब्रेथ,बरिंगटन मूर ,रलफ डरनडॉर्फ ,सीमोर लिप्सेट
- ▶ डनियल बेलच्या मते राजकीय विचार प्रणालीच्या अंताची कारणे
- ▶ २० व्या शतकात वैज्ञानिक प्रगतीमुळे आर्थिक विकास व स्थैर्य प्राप्त होणे
- ▶ कल्याणकारी राज्यामुळे समता,स्वातंत्र्य ,विकास व लोककल्याण झाले
- ▶ लोकशाहीच्या यशामुळे व साम्यवादाच्या अपयशामुळे विचारप्रणालीचे आकर्षण राहिले नाही
- ▶ कामगारांचे राहणीमान सुधारले
- ▶ लोकांच्या सर्व समस्या दूर झाल्या

राजकीय विचार प्रणालीचा अंत

- ▶ सीमोर लिप्सेटच्या मते राजकीय विचार प्रणालीच्या अंताची कारणे
- ▶ डाव्या व उजव्या विचाराचे लोक एक दुसऱ्याजवळ आले
- ▶ उदारमतवादी व समाजवादी मतभेदाचे अंतर कमी झाले
- ▶ औद्योगिक क्रांतीने लोकांच्या समस्या दूर झाल्या
- ▶ कामगारांना औद्योगिक व राजकीय नागरिकत्व मिळाले
- ▶ डाव्यांनी कल्याणकारी राज्याला मान्यता दिली.
- ▶ भविष्यात समाजामध्ये विचारप्रणालीचा संघर्ष राहणार नाही
- ▶ जे.के.गैल्ब्रेथ च्या मते- आधुनिक समाजाचा विकास झाला
- ▶ रलफ डरन डॉर्फच्या मते राजकीय विचार प्रणालीच्या अंताची कारणे
- ▶ युरोपियन समाजाने उत्तर भांड्वाल्वादाचा स्वीकार केला
- ▶ आर्थिक व राजकीय संघर्ष संपुष्टात आला

राजकीय विचार प्रणालीची आवश्यकता

- ▶ **सी.बी.मैक्फर्सन च्या मते-**
- ▶ विचार प्रणालीची प्रस्तुतता कमी होण्याऐवजी पूर्वीपेक्षा जास्तच वाढली आहे.
- ▶ **सी.राईट मिल्स च्या मते-**
- ▶ विचारप्रणालीचा अंत घोषित करणे हि एक फशन आहे आणि सर्वच फशन सतत बदलत असतात
- ▶ **टीटमस च्या मते -**
- ▶ आजही आर्थिक विषमता कायम आहे.
- ▶ लोककल्याण व विकास झाला नाही
- ▶ दारिद्र्य ,बेकारी कायम आहे.
- ▶ कामगारांचे सर्व प्रश्न सुटले नाहीत

लेखक व ग्रंथ

- ▶ सी.बी.मैक्फर्सन -Democratic Theory Esaay in Retrieval
- ▶ फ्रेडरिक एम वॉटकिन्स-The Age of Ideology
- ▶ डनियल बेल-The End of Ideology
- ▶ अलन बॉल-आधुनिक राजनीति और शासन
- ▶ रोडी ,एनडरसन व किस्टोल- Introduction of Political Science
- ▶ बी.के गोखले-A Study of Political Theory
- ▶ प्लेटो- Ripuablic ,
- ▶ अरिस्टोटल -Politics
- ▶ कार्ल मैन्हाईम-Ideology and Utopia
- ▶ सीमोर लिप्सेट- Political Man
- ▶ जे.के.गैल्ब्रेथ-The New Industrial State
- ▶ रलफ डरन डॉर्फ-Class and Class conflict in industrial society